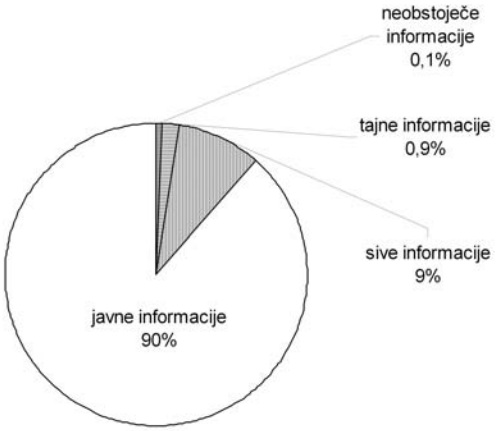
komuniciranja, kar vse je zelo drago. Zaupne ali tajne informacije zajemajo zelo majhen odstotek podatkov, informacij ali znanja, ki ga mora pridobiti obveščevalna organizacija in ljudje praviloma močno poveličujejo njihov pomen." (cit. delo, 18)

"Ljudje tajne in zaupne informacije pogosto mešajo s t. i. 'sivimi' informacijami, ki niso publicirane ali široko distribuirane, so pa legalno dostopne, le vedeti je treba, da obstajajo in poiskati ustrezni komunikacijski kanal. Informacije, ki spadajo v to kategorijo, so kseroksirani dokumenti, reprinti zanstvenih člankov, govorice v poslovnih krogih, predlogi projektov za raziskovalne fundacije, pogovori z dobro informiranimi specialisti." (cit. delo, 19)

Slika 4: Zastopanost različnih vrst informacij v obveščevalni dejavnosti (cit. delo, 19)

"Glavni problem, ki ga ima sleherna obveščevalna organizacija, niso težave pri pridobivanju informacij – javnih, sivih ali tajnih – ampak nevarnost preobilice informacij. Obseg informacij, ki jih lahko zberemo, močno presega sposobnost organizacije, da bi jih predelala in uporabila in ta razkorak med zmožnostjo procesiranja in kapaciteto zbiranja je iz leta v leto večji, predvsem kot posledica izjemne rasti razpoložljivih informacij in vse bolj zmogljivih tehnik njihovega zbiranja. Tendenca akumulacije velikanskih količin zastarelih in irelevantnih informacij je tipični patološki sindrom današnjih obveščevalnih organizacij." (cit. delo, 20)

"Proces pridobivanja informacij je tesno povezan s sistemom shranjevanja in vrednotenjem informacij. Shranjevanje je v bistvu spominska funkcija obveščevalnega sistema. Lahko ima obliko računalniške banke podatkov, konvencionalne knjižnice, posameznikovih možganov ali institucionalne izkušnje neke organizacije. Vrednost in učinkovitost shranjenega ni odvisna toliko od količine in kakovosti akumuliranih informacij, kolikor od enostavnosti in hitrosti, da v njih najdemo, kar potrebujemo: knjiga, ki je pomotoma odložena na napačno polico, je toliko kot izgubljena. V tem je ena največjih prednosti računalniških sistemov: kapaciteta shranjevanja je praktično neomejena, preiskovanje in priklic informacij pa tako rekoč trenutna." (cit. delo, 21)

Iz angleščine prevedel Franci Pivec.

OBVEŠČANJE IN OSVEŠČANJE
In memoriam Stevan Dedijer

Stevan Dedijer se je rodil leta 1911 v Sarajevu. Zapreden je bil v družinsko kroniko, ki mu je nakazovala nenavadno življenjsko pot. Oče Jefto je bil pastirček v hribih vzhodne Hercegovine, kjer ga je ugledni Jovan Cvijić z dunajske univerze ob poletjih uporabil za nosača pri svojih etnoloških raziskavah Balkana. Očarala ga je fantova bistrost, zato ga je poslal v avstrijske šole in iz njega naredil ravnatelja muzeja v Sarajevu. Prijateljevanje s polkovnikom Apisom in pripadanje Principovi Mladi Bosni so bili več kot zadostni razlog, da Jefto Dedijer ni preživel prve svetovne vojne. Mama Milica (Babić) je ostala sama s tremi otroki in čeprav ni bila izšolana, si je zadala življenjsko nalogo, da bo za to poskrbela pri sinovih. Za starejšega Vladimirja je pridobila štipendijo na metodistični gimnaziji v Rimu, a ko so prišli štipenditorji po njega, se je "štipendist" skril. Sramoto je opral 13-letni Stevan, ki se je sam javil za šolanje v Rimu. Ameriški metodisti so ga leta 1929 prepisali na svojo znano Taft School v Connecticutu in leto kasneje so je začel njegov študij matematične fizike na slavnem Princetonu.

Leta študija so sovpadala z veliko gospodarsko krizo, ko se je na ameriških univerzah razširilo močno levičarsko gibanje. Stevan se je priključil marksistom in si po diplomi namesto zagotovljene akademske kariere izbral delo voznika kamiona, vendar obenem tudi soustanovitelja liberalnega Newsweeka v New Yorku in urednika manj perspektivnega levičarskega tednika v Pittsburghu. Seveda so imeli tedaj takšne ljudi za agente NKVD.

Začetek druge svetovne vojne je spremenil Stevanove poglede. Javil se je v OSS (predhodnica CIA), kjer so ga izšolali in izurili za specialca na evropskem bojišču, vendar se ta zgodba ni končala po pričakovanjih, ker je zaradi partizanskega brata Vladimirja zavrnil zapovedan položaj pri Draži Mihajloviću. Odletel je iz OSS, vendar se je takoj javil v ameriško vojsko za navadnega vojaka, general Maxwell Taylor pa si ga je izbral za osebnega spremljevalca. Tako je v zavojevano Evropo skočil s padalom naravnost v bitko za mostišče Arnheim. (Ko sem ga pred leti vabil na predavanje v Maribor, je postavil pogoj, da mu najdem "Mariborce", ki jih je septembra 1944 kot pripadnike zajetih nemških enot rešil eksekucije.) Prijateljevanje s Taylorjem je vplivalo tudi na to, da je mož postal šef osebja Bele hiše v Kennedyjevem obdobju.

Februarja leta 1945 se je Stevan Dedijer s posebnim Eisenhowerjevim dovoljenjem pridružil jugoslovanskim partizanom. Bil je Kardeljev sekretar, Pijadov namestnik pri Tanjugu, član delegacije v OZN. Nato ga je oblast postavila za direktorja Vinče in mu istočasno zaupala tajno nalogo izdelave atomske bombe. Ker je ocenil, da je Titov projekt neprimeren, je bilo jasno, da je on sam postal neprimeren. Še preden se je to zgodilo uradno, povezano tudi z Vladimirjevim padcem zaradi Đilasa, ga je rešil Niels Bohr, ki ga je povabil na svoj Institut za teoretsko fiziko. Stevan se je preselil v Lund, kjer je začel še eno od svojih karier.

Na Univerzi v Lundu je Dedijer začel kot raziskovalec na oddelku za sociologijo, kjer se je prvenstveno ukvarjal z raziskovalno politiko, med prvimi pa z znanostjo o znanosti. Razmah univerz in raziskovanja v šestdesetih letih prejšnjega stoletja ter obilica novih držav, potrebnih dobrih svetovalcev, je zagotavljalo obilico dela in veliko odmevnost Dedijerjevih raziskav in študij. Švedska banka mu je leta 1966 financirala Research Policy Program, ki se je razvil v multidisciplinarni raziskovalni institut RPI (v švedščini FPI). Ta je kasneje postal jedro nove Fakultete za družbene vede. Dedijer je bil od leta 1970 nastavljen kot profesor sociologije s specialnim področjem "raziskave o raziskavah". Na tem položaju se je tudi upokojil.

Upokojil? Že sredi sedemdesetih je na Dartmouth College v ZDA izvedel prvi akademski program o "gospodarski špijonaži". Njegova odločitev, da bo iz skrivnostne in problematične obveščevalne dejavnosti naredil resno akademsko in raziskovalno disciplino, je vzbudila začudenje in zgražanje. Področje je utemeljil kot informacijsko znanost, katere naloga je procesiranje povsem legalnih, javnih ali kvečjemu "sivih" informacij, ki pa se pojavljajo v neznanskih količinah in zelo razdrobljene. Treba je zbrati prave elemente, jih analizirati, postaviti prave ugotovitve in na njihovi osnovi sprejeti optimalne odločitve. Potemtakem je bil Dedijer daleč od šolanja kakšnih Jamesov Bondov, ampak je "Švedsko učil misliti", kot je zapisal Johan Gustavson v naslovu članka v uglednem dnevniku ob Stevanovi 85-letnici. Takrat je direktor CIA William Colby zapisal: "Z navdušenjem podpiram Dedijerjev prispevek k demistifikaciji obveščevalne dejavnosti."

Mats Carlsson je opisal Dedijerjevo kariero kot življenje padalca, ki se poganja iz enega v drugi svet. Sam Stevan to nenavadno pot pojasnjuje z radovednostjo in nagnjenjem do tveganja. Posebej izstopa radovednost glede samega sebe, lastne pameti in volje. Ko je že skoraj pri "stotki", ga še vedno zanimajo meje njegove kreativnosti in nenehno išče načine, kako bi ji zagotovil prosto pot. Vrata na Lund si je odprl s svojo teorijo o kreativnosti in inovativnosti kot bistvenih socialnih procesih, ki jo je objavil v času delovanja pri Nielsu Bohru. (Zanimivo je, da nam je tudi brat Vladimir vneto zatrjeval, da je generator celotnega njegovega znanstvenega delovanja konceptualna inovacija – poimenoval jo je tudi arhitektura znanja – česar da se je naučil od Luisa Adamiča.)

Carlsson je povzel ugotovitev v naslednjem sklepu: "Jasno je, da Dedijer ni običajen znanstvenik. Očitno prestopa meje, ki so značilne za večino današnjih visokospecializiranih raziskovalcev. Za Stevana je klasični prepad med naravoslovjem in družboslovjem nepomemben. Goji neke vrste superholističen in zelo pragmatičen pogled na znanost. Zanj recimo široko obravnavan problem pozitivizma nasproti hermenevtiki sploh ne obstaja. Njegov problem je bolj praktične narave in se nanaša na odnos med znanostjo in politično močjo ali morda na odnos med pametnimi in neumnimi."

Dedijer v zvezi s tem ugotavlja: "Nihče še ni izgradil holističnega pogleda na inteligenco. Potreba po integriranem študiju človeških možganov, osebnosti, strojev in socialnega sistema pa iz dneva v dan narašča. Mi pa nimamo metode za raziskavo, kako ti dejavniki delujejo drug na drugega." In še: "Ne potrebujemo novih abstraktnih modelov, pač pa veliko bolj skromna ogledala družbene stvarnosti. Ta novi pristop, različen od starih družbenih ved, je v bistvu obveščevalni pristop, ki nam omogoča pogled naprej in skozi navidezni družbeni kaos."

Leta 1961 je Dedijer v Science objavil članek z naslovom, ki ga J. J. Salomon šteje za najboljšo prispodobo njegovega življenja: "Zakaj je živel Dedalus?" S tem člankom je sicer uvedel temo o begu možganov (*brain drain*), ki je postala svetovni hit. V članku je dokazoval, da si pametni ljudje nenehno iščejo okolje, v katerem lahko razvijejo svojo ustvarjalnost, kar je normalno in kar je njihova pravica. Stevan je tudi nesporni avtor prepričanja, ki ga je John Ziman formuliral na naslednji način: "Ljudje se morajo naučiti gledati tehnologijo ne kot domeno tehnikov, ampak kot socialni proces, ki mora biti na enak način kot vsi drugi socialni procesi stvar nadzora slehernega državljana." Dobro znano pa mu je bilo tudi neko drugo dejstvo, na katerega je ob svojem času opozoril Paul Valéry: "Vse politike temeljijo na indiferentnosti večine ljudi ..." Vendar je Dedijer optimističen: "Vse bolj razširjene komunikacije in splošno pričakovanje hitro rastoče globalne soodvisnosti ... sta bila glavna razloga razpada komunističnega sistema". In kot so bili ljudje sposobni dojeti in ukrepati v tem primeru, bodo tudi v drugih primerih, ko bosta krateni njihova svoboda in blagostanje.

Andrew Jamison se sprašuje, zakaj ob mnogih drugih tudi švedski "okoljevarstveniki" štejejo Dedijerja za svojega utemeljitelja? Odgovor je našel v tem, da je Stevan v šestdesetih letih prejšnjega stoletja s svojimi številnimi novimi idejami in nekonvencionalno interdisciplinarnostjo preprosto poosebljal Zeitgeist, ki so ga mladi ljudje sprejeli z velikim navdušenjem. Poleg tega pa ni bežal pred družbenimi gibanji kot večina drugih akademikov, ampak se je, nasprotno, postavil v aktivno vlogo, izžarevajoč osupljivo osebno izkušnjo. Kaj bi lahko mlade ljudi bolj privlačilo od njegove življenjske maksime: "Ljubim negotovost. Uživam v njej! Zato si neprestano zastavljam "nemogoče" osebne, poklicne in družbene cilje. In ljubim konflikte ter oponiranje. Konflikti so ustvarjalni. Pomagajo iztrebljati slabe ideje. Če mi nihče ne nasprotuje, mi postane dolgčas."

Ali se v tem skriva tudi pojasnilo, kaj ga privleklo iz urejene Švedske, kjer mu ob vsaki okrogli obletnici posvetijo knjigo, na ponoreli Balkan, kjer so ga sumničili kot tujega špijona in ga motrili preko puškinih cevi? Sklicuje se na Seitza in na njegovo alternativo jutrišnjega dne: ali slepa usoda ali uravnotežena rast. Verjame v svetopisemsko prerokbo: "Poglejte! Vse to so človeški posamezniki s posamičnimi jeziki. Toda to je zgolj začetek njihovega podjetja." Kot sodobnega apostola te prerokbe najraje navaja Billa Gatesa: "Mislim, da ljudje vidijo smiselnost pripadanja mnogim skupnostim, vključno s svetovno skupnostjo." Še bliže pa mu je Peter Ustinov: "Nacionalna osebnost ni nič drugega kot svetovna osebnost z nekaj malega lokalnega preliva, vselej na večnem bojišču med hudičem in bogom." Seveda ga na retrogradnem Balkanu debelo gledajo.

Pri svojih devetdesetih, ko se drugi že desetletja pustijo le še častiti, je bil Stevan enako plodovit kot kdaj koli poprej. Gospodarstveniki, politiki, univerzitetni profesorji, založniki itd., ki so ga brez prestanka vabili medse, so pozabljali na njegovo oddaljeno rojstno letnico. V Dubrovniku je zadnja leta raziskoval neverjetno uspešnost in trdoživost Dubrovniške republike. Odgovor je našel pri sedemkrat izvoljenem dubrovniškem knezu Nikoli Vitu Gozzi: vedno je treba imeti vse potrebne informacije za najboljšo odločitev. Dubrovnik ni imel vojske, imel pa je odličen informacijski sistem. To spoznanje je bilo tudi jedro Dedijerjevega mariborskega predavanja pred nekaj leti. Ko bi le država razumela, zakaj je o tem predaval knjižničarjem, ne pa policajem?

Franci Pivec